

הרשות למחקר ולהערכה והמרכז לקידום ההוראה

מה משותף בין הכשרת מורים, ארט'פילוסופיה, השפות השמיות וטיול מסביב לעולם?

יושב ראש המושב: ד"ר ברק אוירבך, מכללת אורנים

הרצאה ראשונה

סוד לחימת הסמוראית במיעוט התגובה המואצת

ד"ר חובב רשלבך

מכללת אורנים

אני מבקש להציע למתלמדי החינוך להוראה ובעיקר למתלמדי הוראת האומנות את מחשבת הזן כגישה המשלבת בין פרקטיקה לתאוריה, ולהצביע על קרבתה לדרך שבה אני מבין את 'מעשה האומנות', קרי: ליצירה כפעולה המשלבת בין אומנות להגות (ארטיפילוסופיה). בהרצאתי אצביע על קשר אפשרי בין היבטים מהגות הזן-בודהיזם של סוזוקי דיסטו (זן והתרבות היפנית) לבין היבטים מתפיסתי כלפי 'מעשה האומנות' כהתייצבות מפרה בתוך שבין ביטוי לאופנות; בין מתן משמעות לבין תחושת התענגות.

בהרצאה אתמקד במחשבתו של סוזוקי על אודות לוחמת הסמוראי שמתפתחת באימון של הניסיון החי שאחריתו פתרון בעיות מתוך ידיעה, ביטחון ושלווה. ביסוד האימון ניצבת מחשבת הריקות המאפשרת, ובלשון הזן: מחשבה נטולת-מחשבה (mind no-mind). אראה שלפי סוזוקי, בעל הניסיון מתייצב לנוכח בעיה כלשהי, ופועל במרחב ההבנה הנמתח בין ידיעה לאידיעה. על פי גישה זו, האימון להוראה חותר ללמידה אקטיבית שתכליתה להבין את הנתון לחקירה מתוך ידע מקצועי לצד התייצבות פתוחה ונטולת שיפוט, קרי: החקירה הלימודית מושתתת על היפתחות לנתון – מעמדת התנסות המרוקנת את עצמה ממחשבה דוגמטית מכוונת מטרה.

באמצעות מחשבת 'מעשה האומנות', אראה שיחסו של סוזוקי לפתרון בעיות משקף תהליך של התאמה דיאלקטית שמסיג לאחור את הסימן כזיכרון מקבץ לטובת אפשרות הבנה מחודשת (בגדר 'התגלות', סוזוקי, זן ותרבות יפן; ובגדר 'מיזוג אופקים', גאדמר, אמת ומתודה). אטען שבכך סוזוקי מרמז על אופן הבנה הנגזר מיחס השלמה הוליסטי (יין/יאנג, סוזוקי, זן); אופן הבנה שמתארע בין הכרחיות לאקראיות.

סוזוקי מסביר את הדברים הללו דרך היחס אל המעשה האיכותי, כפי שזה מתגלם במשל 'מסתורין חרב הסמוראי' (סוזוקי, זן). על פי המשל, כלי העבודה מרחיב את טווח יכולת הפעולה של בעל הניסיון – עד כדי כך שהכלי והאדם אחד הם. מכאן והלאה, אופן השימוש יעצב את פתרון הבעיה.

בהרצאה אדגים את הנושא ואציגו דרך השוואה של היבטים מתוך הסדרה המצוירת 'הסמוראית כחולת העין' (2023) והסרטים 'שבעת הסמוראים' (במאי: אקירה קורוסאוה, 1955) ו'שבעת המופלאים' (במאי: ג'ון סטורגס, 1960).

מילות מפתח: מחשבה נטולת־מחשבה; מיזוג אופקים; הבנה אפשרית; התגלות; מעשה האומנות

הרצאה שנייה

תפקידן של ערי ציוויליזציית המאיה (Maya) בחופי מפרץ מקסיקו בראש הגשר הבין־תרבותי של המאות ה־15 וה־16

ד"ר זוהר פורשיאן

מכללת אורנים

דרך הגישה המתודולוגית האתנו־היסטורית, המחקר שלי עוסק בבחינה פנורמית של מרחב החוף האטלנטי במפרץ קאמפצ'יה (Campeche) – רצועת החוף התוחמת את חלקו הדרומי של מפרץ מקסיקו – בשנים 1441–1541 לספירה. לאורכו של מרחב זה התקיימו, בין היתר, הקבוצות האתניות הדומיננטיות של המאיה (Maya) במזרח המפרץ, והטוטונאק (Totonac) בצידו המערבי. הניתוח ההיסטורי של התקופה ושל המרחב הללו נעשה בעזרת מגוון מקורות המזמנים לנו התבוננות אינטר־דיסציפלינרית על המדיום הימי ועל חשיבותו. בהרצאתי אתמקד בנקודות מפתח שהתקיימו לאורכם של חופי המפרץ, תוך שימת דגש למרכזים בולטים של ציוויליזציית המאיה בצידו המזרחי והדרום־מזרחי של מפרץ קאמפצ'יה. באלה ניתן למנות את תרבויות היוקאטק־מאיה (Yucatec-Maya) של חצי האי יוקאטאן (Península de Yucatán), והמאיה־צ'ונטאל (Maya-Chontal) [פוטון־מאיה (Putun-Maya)] של טבאסקו־אקאלאן (Tabasco-Acalan).

נקודת המוצא היא כי מוקדי התרבויות הילידיות הללו תפקדו כערי נמל, כמרכזי סחר וכמוקדי תרבות ופוליטיקה. האינטראקציה ביניהן הייתה רכיב מרכזי בתהליכים היסטוריים קצרי טווח וארוכי טווח. אותם מוקדים של מרחב החוף תרמו תרומה ניכרת להתפתחותם של מהלכים שונים בציר הזמן – בהיבטים של נדידות עמים, תהליכי דיפוזיה, התפתחות כלכלית ועוד.

בשלהי המחצית הראשונה של המאה ה־15, לפני הגעת הספרדים למרחב האטלנטי של מפרץ מקסיקו, חל תהליך גאופוליטי: הקבוצות האתניות של היוקאטק־מאיה היו בתהליכים היסטוריים של דעיכה. בראשם של תהליכים אלה עמדה ההתפוררות המוחלטת והסופית של המערכת השלטונית הקונפדרטיבית במאיהפאן (Mayapan). תוצאה ישירה של תהליך דעיכה זה הייתה התחזקות מוקדי השליטה האוטונומיים של ערי המאיה ביוקאטאן, ועימם – גם אינטרסים ילידיים מקומיים.

בתוך כך, ובהתבסס על אסכולת "ההיסטוריה החדשה של הכיבוש" (New Conquest History), אבחן כיצד ערי המאיה שהתקיימו אוטוקטונית לצד מכלול של מגמות ושל אינטרסים קדם־קולוניאליים, וכיצד הן מילאו תפקיד מהותי במסגרת פועלם של הכובשים הספרדיים (Los Conquistadores) ובמסגרת ראשיתה של ההגמוניה האירופאית ב"עולם החדש" (Mundo Nuevo).

מילות מפתח: אמריקה התיכונה; מרחב החוף האטלנטי־מקסיקני; ציוויליזציית המאיה; הקולוניאליזם הספרדי; מגעים בין־תרבותיים; ההיסטוריה החדשה של הכיבוש

הרצאה שלישית

כמוהו וכמותו בעברית בת זמננו

מר אופיר כרמל פופליגר

מכללת אורנים

בשפות שמיות רבות למיליות יחס של השוואה יש נטייה מיוחדת לעומת מיליות יחס אחרות. בעברית ניתן לראות את התופעה הזאת בנטיית מילית יחס ההשוואה 'כמו'.

מילית היחס 'כמו' נוטה בעברית בשתי צורות נטייה שונות: בעברית המקראית מילית היחס נוטה בדומה למיליות יחס אחרות בהוספת כינוי גוף חבור (למשל 'כמוהו'), בעוד שבעברית של לשון המשנה מילית היחס נוטה עם תוספת של צורן ת' לפני כינויי הגוף החבורים (למשל 'כמותו'). בעברית בת זמננו שתי הצורות משמשות זו לצד זו. בהרצאה זו אציג את תפוצת שתי צורות הנטייה השונות של מילית היחס 'כמו' בקורפוס אינטרנטי של העברית בת זמננו.

מקורו של הצורן ת' הוא ככל הנראה במערכת כינויי גוף עתיקה שאינה בשימוש כלל בעברית לתקופותיה. מערכת זו נשמרה במלואה באכדית בלבד, והיא שימשה ככינויי גוף בתפקיד מושא ובתפקיד לוואי. נצפה לכך שכינויי הגוף האלו ישמרו על חלק מהמאפיינים שלהם, גם כאשר הם מראים שחיקה פונטית ופונקציונלית. בהרצאה זו אראה כיצד חלק מהמאפיינים של כינויי הגוף האלו באים לידי ביטוי בתפוצת שתי צורות הנטייה של מילית היחס 'כמו' בעברית בת זמננו ובתפקידים התחביריים שהן ממלאות. כך, למשל, הצורן ת' יכול להופיע לפני כינויי גוף חבורים ('כמותו') או לפני משעבד ('כמות ש'), אך מנוע לפני צירופים שמניים. זאת ועוד, הצורן ת' נפוץ יותר בבירור לפני כינויי גוף שלישי מאשר לפני כינויי גוף שני או ראשון.

חשיבותו של מחקר זה נעוצה בהיותו גשר בין השפה הפרוטו־שמית לבין העברית בת זמננו. בעבר עלתה ההצעה כי מקור הצורן ת' במערכת כינויי גוף פרוטו־שמית, אך עד כה לא נעשה ההקשר בין מקור הצורן לבין שימושו בעברית בת זמננו. מחקר זה מצביע על קשר בין שתי התקופות, מראה רצף בין התקופות ומחזק את ההשערה על אודות מקור הצורן.

מילות מפתח: מילית יחס ההשוואה; שפות שמיות; כינויי גוף; תפוצה; העברית בת זמננו

הרצאה רביעית

לקראת מהדורה ביקורתית חדשה של "כתאב אלהדאיה אלי פראיץ' אלקלוב" לר' בחיי אבן פקודה

ד"ר ברק אורבך

מכללת אורנים

"כתאב אלהדאיה אלי פראיץ' אלקלוב" (= 'ספר ההדרכה אל חובות הלבבות') הוא חיבור מוסר יהודי שנפוץ בקרב הקהילות היהודיות כבר מימי הביניים. ר' בחיי אבן פקודה (1050~1120) כתב את הספר בערבית יהודית בשנת 1080. הספר מוכר כיום בעיקר בתרגומו העברי של ר' יהודה אבן תיבון (1120~1190) תחת הכותרת "תורת חובות הלבבות" (1161).

כיום עומדות לרשותנו שתי מהדורות פסאודו-ביקורתיות של המקור הערבי. מהדורות אלה הן מהדורתו של יהודה משנת 1912, ומהדורתו של קאפח משנת 1973. שני המהדירים עבדו עם כמה עדי נוסח (כתבי יד המחזיקים בנוסח החיבור) ראשוניים (חלקם משותפים לשניהם), ושניהם שינו את הטקסט בהתאם לשיקול דעתם. הגרסה המופיעה בכל אחת משתי המהדורות אינה מתועדת כפי שהיא באף אחד מעדי הנוסח, ואולם אין מדובר במהדורה אקלקטית בהגדרתה, שאכן מנסה לשחזר את הנוסח האותנטי שיצא מפרי עטו של ר' בחיי אבן פקודה. מעיון באפראט המדעי המוצג בשתי המהדורות, בהשוואה למגוון עדי נוסח ראשוניים, עולה כי רמת הדיקו של המהדורות בעייתית, ורמת השרירותיות בבחירות הטקסטואליות גבוה ואינה תמיד זו המתבקשת.

בהרצאתי אציג את הבעייתיות של שתי מהדורות אלה (כמו תיעוד לא מדויק של עדי הנוסח, התעלמות משינויי נוסח שונים, הצגת נוסח הנעדר כליל מעדי הנוסח), ואדון בממצאים ראשוניים באשר לגרסת הספר על פי המופיע בשבעה קטעי גניזה מאוסף הספרייה הבריטית (ובאלה – מאפייני הערבית היהודית הנעדרים מן המהדורות, נוסחים המתועדים בקטעי הגניזה בלבד וכדומה). הדיון יעשה הן מנקודת המבט הלשונית הן מנקודת המבט הפילולוגית. אבחן את המאפיינים של דרך המסירה המשתקפת מקטעי הגניזה הללו, וכן את המשותף להם ואת המבדיל ביניהם. ההתמקדות תהיה בחשיבות של עדי הנוסח לפענוחנו את הטקסט של אבן פקודה, תוך שימת לב למאפייני הערבית הבינונית המשתקפת מהם בהשוואה למהדורות הפסאודו-ביקורתיות ובהשוואה לכתבי יד עתיקים נוספים. אחת ממטרותיה של ההרצאה היא להציג את החשיבות של הכנת מהדורה מחודשת הכוללת את מגוון קטעי הגניזה המזוהים כיום (כ־150 קטעים באורכים שונים), בעיקר בהשוואה למצאי עדי הנוסח של התרגום העברי של הספר, "תורת חובות הלבבות".

מילות מפתח: ר' בחיי אבן פקודה; חובות הלבבות; פילולוגיה; הגניזה הקהירית; חקר הנוסח